

Polacy w Niemczech: Monachium

Monachium jest stolicą niemieckiego kraju związkowego Bawaria, graniczącego z Czechami i Austrią. I tutaj nie brakuje śladów dawnej i współczesnej obecności Polaków. Śladów sprzed wieków, gdyż już na pocz. XVI w. działał tu np. polski malarz Jan Polak. 28 sierpnia 1831 roku w koncercie Towarzystwa Filharmonicznego wziął udział Fryderyk Chopin, grając swój "Koncert e-moll".

Po upadku Powstania Listopadowego 1830-31 tysiące Polaków - uchodźców politycznych podążyło na emigrację do krajów zachodniej Europy, głównie Francji. Wielu z nich szło przez Niemcy - również przez Bawarię. Był to prawdziwie triumfalny pochód Polaków przez kraje niemieckie. Wszędzie przyjmowano ich entuzjastycznie, jak bohaterów i przyjaciół, jako rycerzy wolności, której pragnęły kraje niemieckie i cała Zachodnia Europa (Polenbegeisterung). Zwyczajni ludzie okazywali im na każdym kroku nie tylko sympatię, ale również dawali im jedzenie i pomoc materialną.

W rezultacie, władcy poszczególnych królestw i księstw niemieckich, obawiając się z jednej strony niebezpiecznych dla istniejącego porządku demonstracji, a z drugiej ulegając naciskom prusko-rosyjskim, następnym falom uchodźców zabronili wstępu do stolic i głównych miast. Ten zakaz objął również Monachium. Jednak działacze monachijskiej organizacji "Harmonie Gesellschaft" zaprosili na kolację i rozmowy kilku Polaków, którzy zatrzymali się w pobliżu miasta. Jeden z tych zaproszonych Polaków - Józef Feliks Zieliński z 17. pułku piechoty W.P. - tak podsumował w swoim dzienniczku rozmowy z przyjaciółmi monachijskimi:

"serce i umysł mój się pokrzepił, słysząc ich rozumowanie, ich chęci, widoki i zamiary dla wolności ludów i ich szczęśliwego bytu. Zrozumieliśmy dobrze całą ważność wrażenia na ludach, które w naszej pielgrzymce przebiegamy. Patrzą tu na nas oczyma podziwienia, poszanowania i wdzięczności. A jeżeli wynagradza to nam w części nasze cierpienia, nie bez korzyści także będzie przykład przez nas narodom dany..."

W XIX i na pocz. XX w. na uczelniach Monachium studiowało wielu Polaków, jak np. Maurycy Karasowski (1823-1892), później krytyk muzyczny, wiolonczelista i kompozytor; Tadeusz Zieliński (1859-1944), największy polski i jeden z najwybitniejszych filologów klasycznych świata, 1887-1920 profesor uniwersytetu w Petersburgu i 1920-35 Uniwersytetu Warszawskiego; Kazimierz Rybiński (ur. 1924), chirurg, profesor Akademii Medycznej w Łodzi czy Robert Szewalski (1903-1993), mechanik, profesor Politechniki w Gdańsku (rektor 1951-54) i we Wrocławiu. Uformowała się tu nawet polska kolonia studencka.

W XIX w., szczególnie w drugiej jego połowie, Monachium stało się swoistą Mekką dla polskich malarzy, a tym samym odegrało znaczącą rolę w dziejach malarstwa polskiego. Przyciągała ich nie tylko znana tutejsza Akademia Sztuk Pięknych, ale również liczne prywatne pracownie malarskie i wspaniałe, bogate zbiory malarstwa europejskiego zgromadzone w Starej i Nowej Pinakotece.

W Monachium dłużej lub krócej przebywali m.in. tacy wielcy malarze polscy jak: Jan Matejko, Aleksander i Maksymilian Gierymscy, Józef Chełmoński, Juliusz i Wojciech Kossakowie,

Alfred Wierusz-Kowalski, Aleksander Lesser, Józef Simmler, Józef Brandt, Stanisław Chlebowski, Władysław Czachórski, Olga Boznańska, Adam Chmielowski, Stanisław Witkiewicz, Witold Pruszkowski, Zdzisław Suchodolski, Aleksander Świeszewski, Gustaw Gwozdecki. Pod koniec lat 60. utworzyli oni swoistą towarzysko-artystyczną kolonię polską.

Wielu polskich wychowanków tutejszej Akademii Sztuk Pięknych stało się znanymi malarzami. I tak Władysław Czachórski w 1879 r. został jej wykładowcą i zmarł w Monachium w 1911 r. Alfred Wierusz-Kowalski osiadł również na stałe w Monachium (gdzie zmarł w 1915 r.) i został honorowym profesorem Akademii; był jednym z najbardziej popularnych malarzy polskich za granicą. W Monachium osiedlili się na stałe również Zdzisław Suchodolski i Aleksander Świeszewski i byli wziętymi malarzami. Stanisław Chlebowski w latach 1865-76 był w Konstantynopolu nadwornym malarzem sułtana Abd el-Aziza, a Julian Fałat na zaproszenie cesarza Wilhelma II przebywał w Berlinie (1886-95), gdzie m.in. z innym wychowankiem Akademii - Wojciechem Kossakiem malował panoramę "Przejście przez Berezynę". Z kolei Józef Brandt wraz z Juliuszem Kossakiem w latach 1868-69 pracował w atelier Franza Adama, a od ok. 1873 r. prowadził w Monachium prywatną szkołę malarstwa, przez którą przeszło wielu Polaków, m.in. A. Wierusz-Kowalski, T. Ajdukiewicz, J. Rosen, J. H. Rosen, W. Kossak, L. Wyczółkowski, J. Fałat, Józef Brandt stał się przywódcą tzw. monachijskiej szkoły malarstwa polskiego. Także wychowankowie tej szkoły wybili się później jako malarze. Np. Jan Henryk Rosen malował kaplicę papieską w Castel Gandolfo, a Tadeusz Ajdukiewicz cieszył się dużym wzięciem na dworach europejskich.

30 września 1938 r. zawarty został w Monachium przez szefów rządów Niemiec, Włoch, Francji i Wielkiej Brytanii tzw. układ monachijski w sprawie Czechosłowacji i jej granic (Niemcom przyznano obszar Sudetów). Porozumienie ustalało również 3-mies. termin dla uwzględnienia przez Czechosłowację roszczeń terytorialnych Węgier i Polski (Zaolzie, tereny przytatrzańskie).

Po II wojnie światowej Monachium stało się ważnym ośrodkiem polskim w Niemczech i o jeszcze większym znaczeniu dla Polski. Tutaj przez 40 lat nadawało codzienne polskie programy radiowe amerykańskie Radio "Wolna Europa" (od 1952 r.), które odgrywało ważną rolę w informowaniu zniewolonego przez komunizm społeczeństwa polskiego w kraju. W latach 1952-76 dyrektorem polskiej sekcji RWE był Jan Nowak-Jeziorański, a z radiem współpracowało wielu polityków, działaczy, pisarzy i aktorów polskich przebywających na emigracji.

W Monachium powstało Zrzeszenie Ośrodków Polskich w Południowej Bawarii, potem oddział Związku Polaków w Niemczech, w 1951 r. IV Okręg Zjednoczenia Polskich Uchodźców w Niemczech. Tutaj znalazła się siedziba głównego delegata Związku Żołnierzy Armii Krajowej oraz Samodzielnego Oddziału Koła Armii Krajowej jak również oddział Stowarzyszenia Polskich Kombatantów "SPK", Polski Związek Byłych Więźniów Politycznych Niemieckich Obozów Koncentracyjnych, Związku Dziennikarzy R.P. - Syndykat w Niemczech, Związek Pisarzy Polskich w Niemczech (1947), Towarzystwo Pomocy Polakom, Związek Inwalidów Wojennych Polskich Sił Zbrojnych - Oddział w Niemczech, Polski Czerwony Krzyż, Koło Profesorów i Asystentów Polaków w Amerykańskiej Strefie Okupacyjnej, Bratnia Pomoc Studentów Polskich w Strefie Amerykańskiej Niemiec oraz Księgarnia Polska S.M. Mikiciuka. Opieką charytatywną wśród Polaków w Monachium zajmował się American Polish War Relief pod auspicjami Rady Polonii Amerykańskiej (kierownik dr C. Szulczewski).

W latach późniejszych w Monachium miał swoją siedzibę Komitet Główny Polskiej Partii Socjalistycznej w Niemczech, bardzo aktywny w latach 70. i 80. XX w. Emigrację postsolidarnościową skupiała Solidarność Wolnych Polaków w Bawarii. Zorganizowali się w osobne kółko Kaszubi polscy.

Zaraz po zakończeniu wojny, w 1945 r. biskup Józef Gawlina erygował dla polskich katolików w Niemczech Kurię Biskupią w Monachium (wkrótce przeniesiona do Frankfurtu nad Menem), której wikariuszem generalnym został ks. kan. Franciszek Jedwabski. Duszpasterzami polskimi w Monachium byli m.in. księża: dr Paweł Siwek, Stefan Leciejewski, Lucjan Jaroszka, Wacław Tokarek, Ignacy Wojewódka, Juliusz Janusz, Jerzy Galiński. Jest tu polski ośrodek duszpasterski. Opiekę duszpasterską wśród polskich prawosławnych w Monachium sprawował po wojnie ks. B. Mychalewski.

Podczas II wojny światowej Niemcy przywieźli do Monachium i Bawarii wiele tysięcy Polaków do niewolniczej pracy w fabrykach i na roli. Stąd zaraz po wojnie i zanim ci Polacy nie powrócili do Polski czy wyemigrowali na Zachód, Monachium stało się bardzo dużym polskim ośrodkiem społecznym i prasowym.

Wydawano tu wiele polskich pism m.in.: "Agencja Informacyjna" 1946-47, "Biuletyn Informacyjny Polskiego Stronnictwa Ludowego" 1949-50, dwutygodnik "Biuletyn Polski" 1951-53, dziennik "Byle Prędej" 1945-47, "Caritas" 1948-51, dziennik "Codzienny Biuletyn Informacyjny Zrzeszenia Ośrodków Polskich w Południowej Bawarii" 1945-46, tygodnik "D.P. Express" 1945-47, "D.P. Express w Ilustracji" 1946, "Express" 1947-48, "Idee i Dokumenty" 1946, "Ilustracja Polska" 1946-47, "Kącik Kompanii Wartowniczych" 1946-47, "Komunikat Radiowy" 1945-46, "Lech. Tygodnik Polski" 1947-49, "Myśli Katolickie" 1946, "Na Szańcu" 1948-49, "Nasz Biuletyn" 1950-51, "Nasza Sprawa" 1950, "Pietruszka. Pismo humorystyczne" 1946-47, miesięcznik "Poślaniec Serca Jezusowego" 1945-46, urzędowy biuletyn PCK "Poszukiwania. Tracing" 1945-46, "Przekroje" 1946, "Samopomoc Żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej" 1948, tygodnik "Słowo Boże" 1945-47, tygodnik "Słowo Katolickie" 1947-50, "Słówko Polskie" 1945-47, "Student Polski na Obczyźnie" 1947-49, "Tolle et Lege" 1948-49, "Tory. Notatnik literacki" 1947, "Uniwersum. Miesięcznik poświęcony sprawom Polski i świata" 1946-49, "Wiarus" 1945, "Ziemia i Ludzie" 1946, tygodnik "Zjednoczenie" 1947-49, "Zrzeszenie Ośrodków Polskich Bawarii Południowej i Szwabii, Munich" 1946-47, "Zrzeszenie Ośrodków Polskich Bawarii Południowej i Szwabii, Munich. Codzienny Biuletyn Informacyjny" 1945-46.

Po wyjeździe większości Polaków z Monachium i Bawarii ukazywały się w Monachium następujące pisma polskie: "Biuletyn Informacyjny A.K." 1951-53 i od 1963, "Komunikat Oddziału Rady Narodowej R.P." 1979-?, "Komunikat Zarządu Stronnictwa Ludowego "Wolność" w Niemczech" 1955, miesięcznik "Na Antenie. Mówi Rozgłośnia Polska Radia Wolna Europa" 1963-?, "Polish Press Bulletin" (RWE) 1952-55, "Polish Research Press Summary" (RWE) 1956-61, "Polnischer Nationalrat in der Bundesrepublik Deutschland" 1979-?, "Polska Rada Narodowa w Republice Federalnej Niemiec. Komunikat" 1979-?, "Przemiany. Pismo Polskiej Partii Socjalistycznej" 1974-?, tygodnik "Poślaniec Duszpasterstwa dla Polskiej Grupy Olimpijskiej" Sierpień-Wrzesień 1972, "Rodak" 1973-?, "Solidarność Wolnych Polaków w Bawarii. Biuletyn Informacyjny" 1984-?, "Spotkania monachijskich parafian" 1981-?, "Suplement" 1982-? (biuletyn informacyjny dla emigracji postsolidarnościowej), miesięcznik "Wolna Europa. Biuletyn Informacyjny" 1955-56. Obecnie ukazuje się tu "Biuletyn Bawarski" (red. Bogdan Żurek) oraz od 1986 r. "Polonik Monachijski" w wydaniu drukowanym i jako strona internetowa (red. dr Jerzy Sonnewend).

Po 1945 roku nastąpiło duże ożywienie kontaktów naukowo-kulturalnych Monachium z Polską. Staże naukowe w Monachium odbyli m.in.: Stanisław Adamski - chirurg, profesor Akademii Medycznej w Białymstoku (1972); Mieczysław Bielecki - radiolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego (1976); Benedykt Dylewski - otolaryngolog, profesor Akademii Medycznej w Lublinie; Oktawiusz Jurewicz - filolog klasyczny, profesor Uniwersytetu Warszawskiego; Leopold Stecki - prawnik, profesor Uniwersytetu Poznańskiego (1980); Stanisław K. Włodyka - prawnik i ekonomista, profesor Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie; Roman

Wojtusiak - zoolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego; Władysław Zalewski - zoolog, profesor Akademii Rolniczej w Lublinie (1980); Włodzimierz Zawadzki - fizyk, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. Stypendystą na uniwersytecie w Monachium był Jerzy Borejsza - historyk, profesor Polskiej Akademii Nauk. Wybitny historyk sztuki, prof. Jan Białostocki został członkiem Bawarskiej Akademii Nauk w Monachium.

Co się tyczy świata muzycznego, to w operze monachijskiej występowali znani polscy śpiewacy operowi jak: Ryszard Karczykowski (tenor), Urszula Koszut (sopran koloraturowy), Bogna Sokorska (sopran koloraturowy), Roman Węgrzyn (tenor). Znana dziś polska artystka śpiewaczka (sopran) Delfina Ambroziak w Konkursie Muzycznym w Monachium w 1962 roku zdobyła I miejsce. Z kolei skrzypaczka polska Kaja Danczowska zdobyła III nagrodę na Międzynarodowym Konkursie Skrzypcowym w Monachium w 1975 roku. Organista wirtuoz Maurycy Merunowicz brał udział w międzynarodowym konkursie organowym w Monachium. Muzycy Stefan Kamasa (1970), Wiktor Weinbaum i Tadeusz Wroński byli jurorami międzynarodowych konkursów muzycznych w Monachium, a muzykolog Janusz Ekiert brał udział w międzynarodowym kongresie muzykologicznym w Monachium. Orkiestrami w Monachium dyrygował Wojciech Rajski, a artysta muzyk (klawesyn) i dyrygent Władysław Kłosiewicz od 1984 roku jest stałym współpracownikiem Muenchener Konzertdirektion Georg Hoertnagel GmbH.

Swoją twórczość artystyczną na wystawach w Monachium prezentowali plastycy polscy: Eugenia Guguła-Stolarska, (1976), Janusz Konaszewski, Natalia Lach-Lachowicz (1982), Irena Lipska-Zworska, Edward Lutczyn (1977), Elżbieta Murawska, Jadwiga Zaremska (1974, złoty medal); graficy: Bożena Jankowska (1979, I nagroda), Wojciech Sadley (nagroda specjalna), Maria Wąsowska, a Józef Wilkoń jako grafik współpracował od 1973 roku z firmą wydawniczą Parabel Verlag; malarze Józef Szajna (1974, srebrny medal), Andrzej Tryzno (1983) i Bożena Wahl (1974). Wykonywał tu prace scenograficzne Andrzej Majewski.

W 1970 roku konserwator dzieł sztuki Wojciech Kurpik restaurował zabytki Haus der Kunst w Monachium. W Monachium wystawiał swoje wyroby z drzewa znany polski stolarz i snycerz Jan Tylka, a architekt Tadeusz Błazejowski projektował tu różne wystawy.

W 1972 roku odbyły się w Monachium XX igrzyska olimpijskie, które dla polskich sportowców zakończyły się dużym sukcesem. Polscy sportowcy zdobyli łącznie 21 medali, w tym 7 złotych, 5 srebrnych i 9 brązowych. Złoty medal zdobyła drużyna piłki nożnej i męska drużyna florecistów oraz indywidualnie W. Komar - pchnięcie kulą, Z. Smalcerz - podnoszenie ciężarów (waga musza), J. Szczepański - boks (waga lekka), W. Woyda - floret, J. Zapędzki - strzelanie z pistoletu (pd 6).

W Monachium urodziło się lub zmarło szereg znanych Polaków. Urodzili się tu m.in.: Bronisław Biegeleisen-Żelazowski (1881-1963) - wybitny psycholog, inżynier, profesor Politechniki Lwowskiej i Warszawskiej oraz Uniwersytetu Warszawskiego i Łódzkiego; Franciszek Skibiński (1899-1991) - generał W.P., historyk; Waław Szymanowski (1895-1965), inż. elektryk, fizyk, profesor Politechniki Wrocławskiej; Teodor Tyc (1896-1927) - historyk, publicysta, docent Uniwersytetu Poznańskiego.

Zmarli tu m.in.: Zbigniew Blichewicz (1912-1959) - aktor teatralny; Antonina Campi-Miklaszewiczówna-Leonowicz (1773-1822) - śpiewaczka operowa (sopran), występowała w Operze Dworskiej w Wiedniu i operach Drezna, Stuttgartu, Berlina i Monachium; Władysław Czachórski (1850-1911) - znany malarz; Stanisław Dunin-Borkowski (1864-1934) - ksiądz katolicki, filozof, pedagog; Waław Modrzeński (1900-1955) - aktor teatralny; Jan Polak (zm. 1519) - malarz; Karol Ruprecht (1821-1875) - działacz patriotyczny, publicysta; Zdzisław Suchodolski (1835-1908) - malarz; Aleksander Świeszewski (1839-1895) - malarz; Antoni Tauer

(1873-1910) - historyk Kościoła, profesor Seminarium Duchownego w Warszawie; Alfred Wierusz-Kowalski (1849-1915) - znany malarz; Wojciech Wojtecki (1908-1964) - aktor i reżyser teatralny, prezes ZASP na emigracji.

Marian Kałuski